

komentare.sme.sk

Veda potrebuje najmä poctivosť | Hostia | komentare.sme.sk

SME - Petit Press, a.s.

Štefan Olejník, autor pracuje v SAV. Ján Pišút, autor je vysokoškolský učiteľ.

Kvalitný grantový systém si žiada objektívne, kritické a etické správanie slovenskej vedeckej elity. Snaha oceniť seba či kamarátov sa vypomstí.

Podiel investícií do školstva, vedy a výskumu na celkovom hrubom domácom produkte je u nás žalostne nízky, jeden z najnižších spomedzi krajín Európskej únie a OECD.

Do vedy a výskumu tečie málo peňazí, ale ani tie sa často nevyužívajú efektívne. Nesmerujú k špičkovým vedcom alebo vedeckým kolektívom, ale rozlievajú sa viac-menej rovnomerne (čítaj: rovnostársky) medzi kolektívy veľmi kvalitné, priemerné i podpriemerné.

Hodnotenie podľa kvality

Ako riešenie sa javí pridelovať väčšiu časť financií súťažným spôsobom tak, aby ich prevažne získavali nadpriemerné vedecké tímy na riešenie kvalitných, ambiciózných vedeckých projektov.

S týmto cieľom pred rokmi vznikla štátna Agentúra na podporu vedy a výskumu (APVV), ktorá je však dlhodobo podfinancovaná. Vedci volajú po zvýšení jej rozpočtu. Ozývajú sa aj názory o potrebe širšej grantovej schémy, ktorá by okrem podpory vedeckých projektov poskytovala aj štipendiá pre študentov a doktorandov, vytvárala nadštandardné podmienky pre kvalitných mladých vedcov po návrate zo zahraničných stáží a pod.

Pridelovanie peňazí na vedu a výskum súťažným spôsobom však

naráža na problém hodnotiacich kritérií. Tie sú nastavené nízko, aj keď sa neustále hovorí o špičkovosti alebo excelentnosti. Príčinu môžeme [hľadať](#) v dlhodobej podvyživenosti slovenských vedeckých pracovísk.

Každý každého pozná

Vinu však za to nesú aj vedci samotní. Napriek tomu, že nás delí už vyše 25 rokov od čias, keď sme si boli po orwellovsky „všetci rovni a niektorí rovnejší“, nepodarilo sa rovnosť ani v radoch vedcov odstrániť. Stanovíme si pravidlá, kritériá, bodovanie, no nakoniec sa vždy usilujeme, aby sme sa na špičke pyramídy hodnotenia ocitli my sami a naši kamaráti.

Slovensko je malá krajina a vo vedeckých komunitách sa prakticky všetci poznajú. Každý už niekomu niečím poslušil a od každého nejakú pomoc dostal. Každý vie, že ak chce kolegov projekt podporiť, musí mu dať, bez ohľadu na kritériá hodnotenia, maximálny počet bodov.

Ako sa posudzujú projekty?

Vedecká grantová agentúra ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu a Slovenskej akadémie vied (VEGA) udeľuje prostriedky na riešenie vedeckých projektov.

Vyčlenili ich zo svojich rozpočtových kapitol osobitne ministerstvo na projekty z vysokých škôl a akadémia zas na projekty zo SAV.

Projekty posudzujú spoločné komisie, v ktorých sú zastúpené univerzity i SAV. Obvykle komisia každý projekt zašle na posúdenie (spravidla) trom slovenským alebo českým posudzovateľom, ktorí mu prisúdia maximálne sto bodov. Projekt obodujú aj členovia komisie, pričom sa obvykle riadia odporúčaním posudzovateľov. Výsledné bodové hodnotenie vznikne ako priemer z bodových hodnôt, ktoré udelili posudzovatelia a komisia. Ako vyzerá výsledok?

Typickým príkladom je hodnotenie projektov z oblasti matematiky, [fyziky](#) a [informatiky](#), ktoré boli navrhnuté v roku 2014. Spomedzi 53 projektov, ktoré komisia posudzovala, až 37 (!) získalo viac ako 90 z možných 100 bodov. A len jeden projekt získal menej než 80 bodov!

Nadpriemerní vo všetkom?

Rozmeňme si tento príklad na drobné. Pri hodnotení projektu možno získať do 40 bodov za originalitu projektu, do 30 bodov za osobnosť vedúceho projektu, menšie hodnoty ďalej za očakávaný prínos pre vednú oblasť (15 bodov), kvalitu spracovania vedeckej časti projektu (10 bodov) a časový harmonogram (5 bodov). Aby projekt získal viac ako 90 bodov, musia posudzovatelia a komisia originalitu projektu zaradiť do najvyššieho bodového intervalu (33 až 40 bodov), čiže hodnotiť ho ako projekt, ktorý prinesie principiálne nové poznatky, metódy, postupy.

Zároveň zodpovedný riešiteľ musí byť zaradený tiež do najvyššej (20- až 30-bodovej) kategórie vedcov, ktorých kvalita publikácií je výrazne nad priemerom.

Srdce by nám mohlo zaplesieť radosťou: naši matematici, fyzici a informatici budú od roku 2015 riešiť vyše tridsať mimoriadne originálnych projektov pod vedením nadpriemerných vedeckých osobností.

Je to naozaj tak?

Dovolíme si však zapochybovať. Akademická rankingová a ratingová agentúra nedávno identifikovala špičkové a nadpriemerné kolektívy SAV a [Univerzity Komenského](#). V oblasti matematiky, fyziky a informatiky ich našla menej ako desať tak v SAV, ako aj na UK.

Nevyhnutný je teda záver, že spôsob hodnotenia vedeckých projektov na Slovensku je nezdravý. Chorobou našej vedy je, že slovenskí vedci sa v úlohe hodnotiteľov správajú benevolentne, nepoctivo a neprofesionálne, účelovo nadhodnocujú projekty svojich kolegov. Akokoľvek dobre vymyslený grantový systém sa takto devaluje.

S navlas rovnakou alebo podobnou situáciou sa borí aj Agentúra na podporu vedy a výskumu. Obdobným neduhom trpia aj komplexné akreditácie vysokých škôl a pravidelné hodnotenia vedeckých organizácií SAV.

S nízkou kritickosťou oponentov a komisií a podliezaním latiek sa stretávame aj pri obhajobách dizertačných prác, v habilitačných a inauguračných konaniach.

Hodnotiť treba hodnotiteľov

Ak sa teda dnes hovorí o reforme grantových agentúr, prípadne o vytvorení nejakej novej grantovej schémy a o zvyšovaní podielu prostriedkov, ktoré do vedy potečú súťažným spôsobom, potom je namieste diskutovať aj o tom, ako zabezpečiť skvalitnenie procesu hodnotenia a výberu financovaných projektov.

Ako obyčajne, inšpiráciu a riešenia je dobré hľadať aj v zahraničí. Tam grantové agentúry vytvárajú pre jednotlivé vedné odbory databázy (zväčša) zahraničných expertov, spomedzi ktorých vyberajú hodnotiteľov predložených projektov. Takých, ktorí sú odborníkmi v príslušnej oblasti vedy a zároveň nemajú úzke osobné alebo profesionálne väzby na riešiteľov projektov.

Takýto proces hodnotenia si však vyžaduje tiež financie. Nie je možné očakávať, že kvalitní zahraniční posudzovatelia a experti v komisiách odvedú profesionálnu prácu zdarma (tak, ako sa to dnes požaduje od hodnotiteľov VEGA a APVV).

Peniaze, ktoré by na skvalitnenie procesu hodnotenia projektov boli potrebné, by však podľa nášho názoru boli iba zlomkom tých, ktoré sa dnes – pri existujúcom systéme hodnotenia a financovania projektov – vynakladajú neefektívne.

Tento text ste mohli čítať vďaka tomu, že platíte za obsah. Vážime si to.